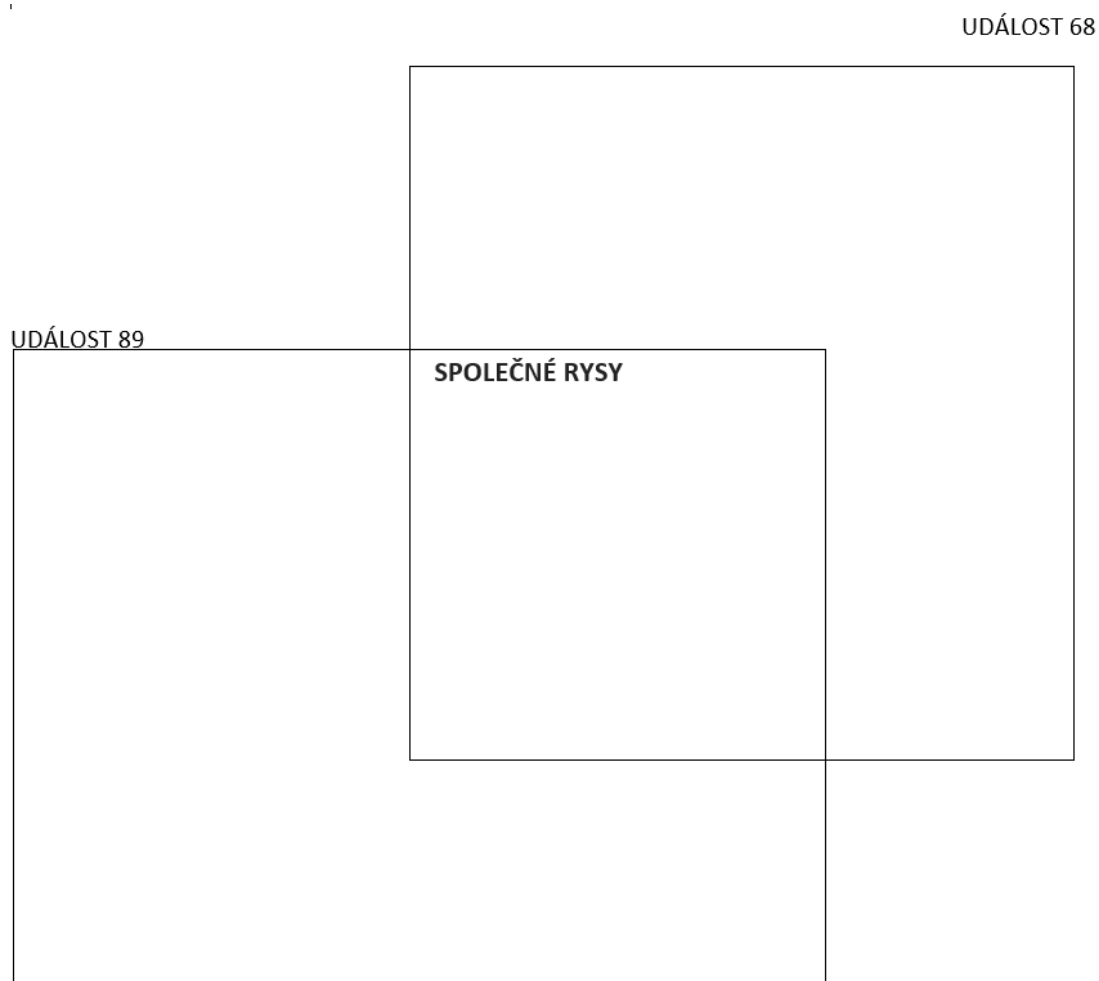

Které události našich moderních dějin propojuje záměrně číselná symbolika? Pomůže vám, když se budete na plakát dívat.

Zaznamenávejte na základě svých znalostí do diagramu, co tyto události spojuje, a také to, co je naopak zásadně odlišuje, co je pro ně specifické.

Prohlédněte si pozorně tvar číslic na plakátě a napište, co vám připomínají nebo jaké pocity ve vás vyvolávají.

V následujícím úryvku z rozhovoru s tvůrcem plakátu Alešem Najbrtem si ověříte, zda byl váš postřeh správný, a na základě jeho vzpomínky můžete svůj odhad doplnit o jeho vysvětlení.

Aleši, jak ses dostal k tvorbě plakátu 68–89? Někdo tě oslovil, nebo jsi jako grafik cítil spontánní potřebu něco udělat?

Během revoluce jsem pracoval v Mánesu, kde bylo informační centrum, distribuce letáků a další aktivity. Byl jsem tam každý den od rána do noci, ale po týdnu mě to přestávalo bavit, a tak jsem se trochu vrátil ke své práci. Navrhl jsem plakát s reminiscencí (vzpomínkou) na rok 1968, který se mým kamarádům v Mánesu líbil, a tak jsem se rozhodl ho zrealizovat. /.../ Ano, vojnu jsem skončil v červnu 1989. Do revoluce jsem byl na volné noze a pomalu jsem se rozkoukával. Žili jsme tím, že se už konečně musí něco stát, a věřili jsme, že to přijde brzy.

Tvůj plakát z kolekce ostatních revolučních plakátů vyčnívá, je z něj trochu cítit inspirace aktuálními trendy západní grafiky. Jak ses v té době dostával k informacím o tvorbě západoevropských nebo amerických designérů?

My jsme s přáteli byli spíš příznivci nesametové revoluce a tvrdšího přístupu ke komunistům. Proto i můj plakát je hranatý a agresivní. Nebyl to příliš vítaný postoj, a proto taky člověk, který si pro plakáty ráno do školy přijel, ho odmítl distribuovat právě pro jeho agresivitu. Dostal to pak ale příkazem přímo z Mánesu, kde mu to nařídili malíři Jarda Róna a Standa Diviš. To víš, byla revoluce... Myslím, že tvary toho plakátu jsou ovlivněny spíš kubismem než těmi trendy, o kterých mluvíš.

BLAŽEK, Filip. Plakáty Sametové revoluce: příběh plakátů z listopadu a prosince 1989 = Posters of the Velvet revolution: the story of the posters of November and December 1989. Vyd. 1. Praha: XYZ, [2009]. 143 s. ISBN 978-80-7388-281-5.

Metodika k výstavě

2/ CESTA K LISTOPADU – INFORMAČNÍ TEXT

Československo bylo po únoru 1948 nesvobodnou zemí, ve které komunisté zavedli tvrdý režim. Zlikvidovali poslední zbytky demokracie a na další desetiletí rozrušili občanskou společnost. Pod

Naděje na změnu se objevila až v průběhu tzv. pražského jara roku 1968, kdy se reformní komunisté pokoušeli o liberalizaci režimu, jehož vysněnou podobu nazvali „socialismem s lidskou tvář“. Sami tak přiznali, že dosavadní systém byl nelidský. Žávan svobody a naděje probuzené společnosti však vzaly za své během okupační noci, kdy Československu poskytli Sověti a jejich spojenci „bratrskou pomoc“. Po srpnu 1968 byla naše země okupovaným státem, k moci se dostala skupina zrádců, pragmatiků a kariéristů, začíná dvacet let normalizace. Éra bezčasí, celospolečenské letargie, přetvářky, hospodářské stagnace. Nabídka režimu „nedělejte problémy, neprovokujte a my vám zajistíme práci i slušnou životní úroveň“ způsobila, že podstatná část obyvatel zcela ztratila zájem o věci veřejné. Lidé se stáhli do soukromí, z donucení se čas od času účastnili režimních rituálů a manifestací „šťastného života“ v reálném socialismu.

Ale i v této atmosféře převládající bezvýchodnosti se utvářela mimo oficiální struktury „paralelní polis“, která zasvěceným otevírala prostor svobody v nesvobodné zemi – bytové semináře a divadla, tajné výstavy, vydávání samizdatu a šíření exilové literatury. Opozice v čele s Chartou 77 setrvale kritizovala moc za nedodržování lidských a občanských práv. Určitou naději na změnu poměrů v celém komunistickém bloku přinesla politika přestavby nového sovětského vůdce Michaila Gorbačova, která přinesla změnu politického stylu, spuštění nutných reforem a naší veřejností byla vnímána jako příslib postupné liberalizace režimu. I přesto se českoslovenští komunisté snažili represemi a perzekucemi nadále potlačovat aktivity opozice. Státní bezpečnost zatýká, odposlouchává, stále dochází ke sledování, zamezování styku se zahraničními politiky či diplomaty. Proti komunistické zvlí aktivně vystupuje nejen Charta 77 či VONS, ale i vznikající nové nezávislé iniciativy (Nezávislé mírové sdružení, České děti, Mírový klub Johna Lennona).

První demonstraci jsem zažil 10. 12. 1987 ke Dni lidských práv na Staroměstském náměstí. Nikdo nevěděl, co má dělat. Bylo to rozpačité, sešlo se několik desítek lidí. Kolem stáli estébáci a vyhrožovali nám. Žádný vlajky, hesla, skandování. Obešli jsme párkrát Husův pomník, zazpívali hymnu a šli domů.

Petr Placák

Nejdůležitější bylo zvolit datum. Pak vytisknout letáky. Na stroji jsem napsal výzvu, kterou několik lidí rozmnožilo na cyklostylu. Letáků bylo deset tisíc. S kamarády jsme si rozdělili Prahu a házeli je do schránek. Pak jsem zavolal do Svobodné Evropy a Hlasu Ameriky. Když pak přišlo několik tisíc lidí, všichni říkali to je ono, tak se to má dělat!

Na demonstracích jsem se setkával s lidmi, kteří mysleli úplně normálně a nadávali zcela otevřeně na komunisty a byli naprosto skvělí. Od mladých až po starý. Pamatuji si, že na jednu demonstraci přišel starý legionář v uniformě, prostě na stará kolena šel do poslední bitvy.

Petr Placák

Pohyb ve společnosti se tak začíná stále povážlivěji srážet s nehybností moci, roste společenské napětí a začíná hrozit nebezpečí otevřené krize. Takovou krizi si nikdo z nás nepřeje. Proto vyzýváme vedení naší země, aby pochopilo, že nadešel čas ke skutečným a důkladným systémovým změnám a že tyto změny jsou svobodná a demokratická diskuse.

ČASOVÁ OSA

25. března 1988

„Svíčková manifestace“ v Bratislavě, policejní auta najíždějí do klidných demonstrantů se svíčkami v rukou, vodní děla rozhánějí lidi

21. srpna 1988

lidé si připomínají 20. výročí okupace Československa, první velká demonstrace po dvaceti letech v centru Prahy, zatýkání a násilí

10. prosince 1988

režim překvapivě povolil v Praze demonstraci na Den lidských práv, promlouvá Václav Havel a další mluvčí opozice

15. – 21. ledna 1989

„Palachův týden“, pietní shromáždění k výročí upálení Jana Palacha, brutální policejní zákroky vyvolávají každodenní opakování demonstrací

léto 1989

Petice Několik vět – výzva komunistům, aby zahájili svobodnou demokratickou diskusi s občany a odhodlali se k důsledným změnám systému, text podpořila řada známých osobností, počet signatářů se rychle zvyšoval a do listopadu 1989 podepsalo kolem 40.000 občanů!

podzim 1989

demonstranti v ulicích oslavují 71. výročí vzniku Československa, shromáždění se již konají i mimo Prahu, v Římě je svatořečena Anežka Česká a režim pouští za hranice věřící

Metodika k výstavě

2/ CESTA K LISTOPADU – PRACOVNÍ LIST

Vyhledejte na plakátě leták, který je spjat se jménem Jana Palacha. Zapište veškeré informace, které jste z něj zjistili – co, kdy, kde, kdo, proč? A připojte své komentáře k volbě data a místa akce.

Na internetu / v mobilu vyhledejte základní informace k organizacím, které akci svolaly.

České děti

Charta 77

Mírový klub Johna Lennona

Nezávislé mírové sdružení

Chování

Atmosféru

Zaznamenejte, jaké emoce ve vás vyvolává zvolená fotografie dnes.

Metodika k výstavě

3/ BERLÍNSKÁ ZEĎ – PRACOVNÍ LIST

Najděte na ostatních plakátech výstavy přesné datum, kdy padla Berlínská zeď.

Zjistěte, kolik let bylo hlavní město Německa rozděleno zdí.

Fotografii si pořádně prohlédněte a určete, ve které části rozděleného Berlína (východní x západní) fotograf snímek pořídil. Své zjištění zdůvodněte.

Proč lidé na zeď vylezli? Co to pro ně znamenalo?

Prozkoumejte detailně oblečení lidí a porovnejte je s dnešními trendy. Najdete nějaké shody?

Která místa v dnešním světě rozdělují zdi? Proč byly postaveny? Vyhledejte na internetu článek Svět plný zdí... Provéřte jeho zdroj a doplňte na základě informací v něm obsažených tabulku.

Místa rozdělená zdi	Důvod

Metodika k výstavě

4/ ROK ZÁZRAKŮ – INFORMAČNÍ TEXT

Rok 1989 nazval britský novinář Timothy Garton Ash jako Rok zázraků. V průběhu tohoto událostmi nabitého roku se zhroutila většina komunistických režimů sovětského bloku. Místní vlády již nebyly schopny řešit nahromaděné problémy a čelit rostoucím aktivitám opozičních skupin, které vycítily oslabení poručnictví Moskvy a šanci na změnu poměrů.

To, co trvalo Polsku deset let, Maďarsku deset měsíců, východnímu Německu deset týdnů, bude Československu možná trvat deset dnů.

Timothy Garton Ash

POLSKO

První zemí, kde došlo ke kolapsu komunistické diktatury, bylo Polsko. Místní komunisté už neměli sílu vzdorovat masivní opozici a přistoupili na otevřená jednání u kulatého stolu. Vládci, disponující léta absolutní mocí, po dlouhých jednáních kapitulovali a v dubnu souhlasili s uspořádáním částečně svobodných voleb. Na státu nezávislé odborové hnutí Solidarity využilo šanci a v červnovém hlasování triumfovalo. Polští komunisté tak museli souhlasit se sestavením vlády s výrazným zastoupením opozice. Prezident Wojciech Jaruzelski, strůjce vojenského převratu z roku 1981, byl poražen a v prosinci roku 1990 jej v prezidentském úřadě nahradil populární vůdce Solidarity Lech Wałęsa.

Naše snahy byly, a stále jsou, marné, mzdy jsou nízké, nic není, jak by mělo být. Je to důsledek špatného systému, nedostatku svobody. Stále cítíme, jak nám Stalin dýchá za krk. To nemůže pokračovat. Musí se to změnit – Polsko se musí stát vhodným místem k životu a Poláci musejí mít pocit, že mohou věci ovlivnit.

Projev Lecha Wałęsy při zahájení hovorů u kulatého stolu

Naším cílem je svrchovanost národa a nezávislost země, obnovení republiky. Svých cílů chceme dosáhnout pomocí legálních aktivit a politické bitvy chceme vybojovat parlamentárním způsobem. Naším cílem je položit základy pro lidská a občanská práva, aby se mohla znovu vybudovat společnost svobodných občanů...

Výňatek z volebního programu občanského výboru polské Solidarity

ČÍNA

Ve stejný den, kdy ve volbách zvítězila polská opozice, došlo na Náměstí nebeského klidu v Pekingu k brutálnímu zásahu proti studentům, kteří požadovali reformy a demokratizaci. Počet obětí krvavého masakru se odhaduje na několik tisíc. S použitím tanků a nezměrného násilí se čínští komunisté udrželi u moci a zemi vládou tvrdou rukou do dnešních dnů. Datum a připomínka masakru 4. června je i v současnosti „nepříjemným“ tématem, které má být vymazáno z dějin i paměti obyvatel. *Slyšela jsem, že když studenti opustili náměstí, tanky a obrněné vozy rozdrtily všechny stany, i s lidmi, kteří zůstali uvnitř. Pak vojáci všechno polili benzínem a zapálili. Nakonec smyli zbytky vodou. Symbol našeho hnutí, bohyni demokracie, rozmlátili na kousičky.*

svědectví studentky Čchaj Ling

MAĎARSKO

Rostoucí hospodářské problémy a vážné zadlužení země vedly k rozkolu mezi maďarskými komunisty. Reformní křídlo se nebránilo přechodu k tržní ekonomice a politickým svobodám. V květnu vláda rozhodla otevřít hranice s Rakouskem. Byl to precedent – železná opona tak byla protržena. Následující měsíc se konal pohřeb národního hrdiny Imre Nagye i dalších obětí revoluce v roce 1956. Tryzna za mrtvé se stala jedním z největších politických shromáždění v historii země a symbolickým pohřbem režimu. Strana maďarských komunistů se rozpadla, v říjnu byla vyhlášena Maďarská republika, slovo „lidová“ z oficiálního názvu státu zmizelo. Reformisté souhlasili s vypsáním svobodných voleb, ve kterých v březnu 1990 zvítězilo Demokratické fórum.

Pokud uvěříme ve svou vlastní sílu, můžeme ukončit komunistickou diktaturu; pokud budeme dostatečně odhodláni, můžeme stranu přimět k uspořádání svobodných voleb; pokud neztratíme idealismus z roku 1956, můžeme si zvolit vládu, která bude vyjednávat s Rusy o rychlém odsunu jejich vojsk. Nespokojíme se s komunistickými sliby, musíme vytvořit situaci, kdy vládnoucí strana proti nám nebude moci použít sílu – i když bude chtít.

Viktor Orbán, maďarský disident, projev na Náměstí hrdinů v Budapešti, 16. červen 1989

NDR

Východoněmečtí komunisté v čele se stalinistou Erichem Honeckerem vládli v zemi tak tvrdě, že si vysloužili kritiku samotného vůdce Sovětského svazu Michaila Gorbačova. Občané NDR, obeznámení s děním v Polsku a Maďarsku, nenacházeli jiné východisko než útěk. K emigraci využili výsostná území velvyslanectví Spolkové republiky v Budapešti, Praze a Varšavě. Otevření maďarsko-rakouské hranice pak spustilo nekontrolovatelnou vlnu migrace. Říjnové oslavy 40. výročí vzniku NDR se staly „posledním zvoněním“ totalitního státu. Následné statisícové demonstrace v Lipsku, Berlíně a Drážďanech vedly k odchodu Honeckera ze „zdravotních důvodů“. Kolaps režimu se nezadržitelně přiblížil – 9. listopadu se komunistický režim rozhodl otevřít hranice se západním sousedem. V Berlíně padla zeď.

Nakonec pohraniční hlídka v Bornholmer Straße vzala rozhodnutí na sebe, bránu otevřela a nadšení Východoevropané se začali valit do Západního Berlína. Za malou chvíli už se Němci z obou stran barikády na zdi sesedávali, chodili po ní a dokonce i tančili. Mnozí z domova přinášeli kladiva a majzlíky a začali ji bourat.

John Lewis Gaddis, Studená válka

Během posledních týdnů jsme překonali svou bezmoc, naučili jsme se chodit s hlavou vztyčenou. A to vše v Německu, kde revoluce nebyla nikdy schopna nic změnit, kde lidé byli vždy pokorní – za časů císaře, nacistů i později.

Stefan Heym, spisovatel, projev na Alexanderplatzu, Východní Berlín, 4. listopad 1989

RUMUNSKO

Ve zbědovaném Rumunsku, diktatuře na hraně bankrotu, neproběhl pád režimu nenásilně jako v ostatních evropských zemích. Místní vládce Nicolae Ceaușescu se pokusil výbuchu nespokojenosti svých občanů čelit „čínskou cestou“. Masakry nevinných demonstrantů však rozhodly o jeho osudu. Poté, co byl 21. prosince vypískán na demonstraci svolané na jeho podporu, byl spolu s manželkou zajat a po rychlém soudu v přímém přenosu popraven.

Genocida probíhala nejen v Timisoaře a Bukurešti. Jedná se o 25 let zločinů páchaných na lidech prostřednictvím hladovění, nedostatku tepla a elektřiny a hlavně zločinů proti lidskému duchu. Jak dlouho to museli rumunští občané snášet v obavách, že mohou být kdykoli zatčeni, zdrogováni nebo zavřeni do blázince!

Výňatek z rozsudku vyneseného zvláštním vojenským tribunálem, Târgoviște, 25. prosinec 1989

Metodika k výstavě

4/ 1989 ROK ZÁZRAKŮ – PRACOVNÍ LIST

Tento plakát vám napoví, o jakých zemích jednotlivé texty pojednávají. Doplňte ke každému z nich název konkrétní země a také prázdná místa v textech. (Všechny potřebné údaje najdete v textu u časové osy a v popiscích fotografií.)
Texty pak chronologicky seřadte podle toho, kdy v zemích, o kterých se v nich píše, padl totalitní režim.

A. ZEMĚ: _____

Ve zbědovaném _____, diktatuře na hraně bankrotu, neproběhl pád režimu nenásilně jako v ostatních evropských zemích. Místní vládce Nicolae _____ se pokusil výbuchu nespokojenosti svých občanů čelit „čínskou cestou“. Masakry nevinných demonstrantů však rozhodly o jeho osudu. Poté, co byl 21. prosince vypískán na demonstraci svolané na jeho podporu, byl spolu s manželkou zajat a po rychlém soudu v přímém přenosu popraven.

B. ZEMĚ: _____

Rostoucí hospodářské problémy a vážné zadlužení země vedly k rozkolu mezi _____ komunisty. Reformní křídlo se nebránilo přechodu k tržní ekonomice a politickým svobodám. V květnu vláda rozhodla otevřít hranice s Rakouskem. Byl to precedent – železná opona tak byla protržena. Následující měsíc se konal pohřeb národního hrdiny Imre Nagye i dalších obětí revoluce v roce _____. Tryzna za mrtvé se stala jedním z největších politických shromáždění v historii země a symbolickým pohřbem režimu. Strana _____ komunistů se rozpadla, v říjnu byla vyhlášena _____ republika, slovo „lidová“ z oficiálního názvu státu zmizelo. Reformisté souhlasili s vypsáním svobodných voleb, ve kterých v březnu 1990 zvítězilo Demokratické fórum.

C. ZEMĚ: _____

První zemí, kde došlo ke kolapsu komunistické diktatury, bylo _____. Místní komunisté už neměli sílu vzdorovat masivní opozici a přistoupili na otevřená jednání u _____ stolu. Vládcí, disponující léta absolutní mocí, po dlouhých jednáních kapitulovali a v dubnu souhlasili s uspořádáním částečně svobodných voleb. Na státu nezávislé odborové hnutí Solidarita využilo šanci a v červnovém hlasování triumfovalo. _____ komunisté tak museli souhlasit se sestavením vlády s výrazným zastoupením opozice. Prezident Wojciech Jaruzelski, strůjce vojenského převratu z roku 1981, byl poražen a v prosinci roku 1990 jej v prezidentském úřadě nahradil populární vůdce Solidarity Lech Wałęsa.

D. ZEMĚ: _____

Komunisté v čele se stalinistou Erichem Honeckerem vládli v zemi tak tvrdě, že si vysloužili kritiku samotného vůdce Sovětského svazu Michaila Gorbačova. Občané _____, obeznámení s děním v Polsku a Maďarsku, nenacházeli jiné východisko než útek. K emigraci využili výsostná území velvyslanectví Spolkové republiky v Budapešti, Praze a Varšavě. Otevření maďarsko-rakouské hranice pak spustilo nekontrolovatelnou vlnu migrace. Říjnové oslavy 40. výročí vzniku _____ se staly „posledním zvoněním“ totalitního státu. Následné statisícové demonstrace vedly k odchodu Honeckera ze „zdravotních důvodů“. Kolaps režimu se nezadržitelně přiblížil – 9. listopadu se komunistický režim rozhodl otevřít hranice se západním sousedem. V _____ (hlavní město země) padla _____.

E. ZEMĚ: _____

Ve stejný den, kdy ve volbách zvítězila polská opozice, došlo na Náměstí nebeského klidu v _____ (hlavní město země) k brutálnímu zásahu proti studentům, kteří požadovali reformy a demokratizaci. Počet obětí krvavého masakru se odhaduje na několik tisíc. S použitím tanků a nezměrného násilí se _____ komunisté udrželi u moci a zemi vládnu tvrdou rukou do dnešních dnů. Datum a připomínka masakru 4. června je i v současnosti „nepříjemným“ tématem, které má být vymazáno z dějin i paměti obyvatel.

Metodika k výstavě

5/ PRAVDA ZVÍTĚZÍ – PRACOVNÍ LIST

Prohlédněte si autentický plakát z roku 1989 a popište emoce, které ve vás probouzí.

Co měl podle vás ve své době vyjadřovat / symbolizovat a komu byl určen?

V jaké jiné historické situaci byste si jej dokázali představit?

Metodika k výstavě

6/ 17. LISTOPAD 1989 – INFORMAČNÍ TEXT

Informační text

V pátek 17. listopadu 1989 se na pražském Albertově konalo pietní shromáždění k uctění památky Jana Opletala. Na ohlášenou a úřady povolenou akci přišlo odhadem 15 tisíc studentů. Ze skandovaných hesel a textů na transparentech bylo zřejmé, že účastníci chtějí kromě připomínky historického výročí vyjádřit nechuť k životu v nesvobodě a nespokojenost s katastrofálním stavem vlády.

Již v samém začátku manifestace byly rozvinuty transparenty a vyvolávána hesla napadající KSČ, socialistický stát a vládu: „Zrušte monopol KSČ,“ „No komunist,“ „Zrušte marxisticko-leninskou filozofii na vysokých školách,“ „Nechceme vládu jedné strany,“ „Chceme jinou vládu,“ „Zrušte LM,“ „Zrušte armádu,“ „Zrušte státní bezpečnost“ ... „Svobodné volby,“ „Pověste všechny komunisty,“ ... „Chceme Chartu,“ „Ať žije Havel,“ „Devátý,“ „Propustte politické vězně,“ „Lži už bylo dost,“ „Dubček-Dubček“.

Denní situační zpráva č. 231, S-StB Praha

Na Albertov jsem se vydal se svou tehdejší přítelkyní – nyní manželkou – Klárou Seifertovou, vnučkou básníka Jaroslava Seiferta, nevyzbrojen transparenty jako jiní, ale fotoaparátem. Už od 14 hodin se od metra ulicí Na Bojišti a dolů po schodech na Albertov valily davy studentů i lidí středního věku. Právě tam jsem pořídil několik fotografií odvážných transparentů jako „ZRUŠTE MONOPOL KSČ,“ „KDO, KDYŽ NE MY, KDY, KDYŽ NE DNES?,“ „JAN OPLETAL – JAN PALACH,“ „JAK DLOUHO JEŠTĚ,“ „SVOBODU,“ „LIDI, NAROVNEJTE SE,“ „STUDENTI VŠECH FAKULT, SPOJTE SE,“ „17. 11. 39 SYMBOL ODPORU“...

Vzpomínka M. Neumanna

Z Albertova se demonstrující studenti vydali na Vyšehrad, kde měla akce skončit. Účastníci shromáždění se však nerozešli a spontánně stočili průvod k centru města. Cestou se k nim přidávali další a další lidé, takže se postupně počet demonstrantů rozrostl na tisíce osob.

Že padl komunismus, mně došlo na nábřeží, když dav skandoval na stojící tramvaje: „Pojďte s námi!“ Lidé v tramvajích seděli, jako by je to nezajímalo. Pak najednou jeden člověk vyskočil, roztáhl dveře tramvaje a vystoupil. Z dalších tramvaj lidí taky vystoupili. Bylo to jako z filmu a to jsem si říkal, že je konec komunismu. [...] To byla taková euforie, kterou člověk zažije jednou za život.

Pamětník Václav Hurt

Po sedmé večer průvod dorazil kolem Národního divadla na Národní třídu, kde narazil na policejní kordon. Pohotovostní jednotky využily obrněné transportéry, pomocí kterých přehradily ulici i prostor za demonstrujícími. Byla to bezvýchodná situace a past. Ti, kterým se nepodařilo uniknout postranními ulicemi, si sedali na zem, zpívali a vyzývali ozbrojené policisty za hradbou štítů k nenásilí. Pak došlo k nečekaně tvrdému zásahu. Bezbranní lidé byli tlučeni a kopáni. Každý, kdo chtěl uniknout, byl zbit.

Sem tam kleště, z nichž se ozývá pláč, hysterický řev, rány i štěkot psů, vypustí další zdecimované šťastlivce. Je mi zle. Paní středního věku, zhroucená opodál na lavičce, je na tom obdobně; drží se přitom za břicho a zvrací. Upadám do beznaděje a deprese.

Jana Kasalová

Když naběhly červené barety, já byl poměrně blízko, v první druhé linii. Přede mnou srazili kopáním na zem mladou holku. Byl jsem úplně jak ochrnutý, jako všichni ostatní, ale stejně si to člověk nepřestane vyčítat. Ležela na zemi a ti samí lidé, co ji zkopali, ji pak odvedli, asi do autobusu, a transportéry s těmi radlicemi vepředu pak znovu začaly najíždět, svištěly obušky.

Pavel Žáček

Svědci nečekaně tvrdého zásahu – většinou studenti uměleckých škol – se ještě téhož večera vydali do pražských divadel, aby informovali o zásahu na Národní třídě. Vzrušenou atmosféru umocnila fáma o smrti jednoho ze studentů. Vysokoškoláci se rozhodli stávkovat. Příští den se daly události do pohybu. Divadelníci podpořili studenty, informace o dění v Praze se rozšířily do dalších měst mezi studenty vysokých a středních škol, později také mezi dělníky.

Studenti a herci bezprostředně po zásahu na Národní třídě 17. listopadu 1989 převzali zodpovědnost a stali se pro tuto zvláštní chvíli skutečnou elitou činu. Jejich odvážné vystoupení dalo protestu přes noc celonárodní strukturu, organizační síť i mimořádně silný étos obrany dětí – univerzitní fakulty a divadla jsou najednou svobodným územím.

Jan Urban

*Čtyřicet let jsme hráli divadlo, protože jsme si mysleli, že tím lidem pomáháme.
Tak teď zkusíme pomoci tím, že hrát přestaneme...*

Jiří Kodet na prvním setkání herců, divadelníků a filmařů v Realistickém divadle

Ve večerních hodinách 19. listopadu bylo v Činoherním klubu představiteli nezávislých iniciativ ustaveno hnutí *Občanské fórum*, které mělo sdružovat svobodně smýšlející občany Československa. Cílem hnutí bylo koordinovat protesty, zahájit jednání s komunistickou mocí a dosáhnout demokratizace. Klíčovou roli sehrál dramatik a disident Václav Havel.

Listopad 1989 byl jedinečný důkaz síly malého národa. Potkaly se sny jednotlivců a také schopnosti je uskutečnit, a to na všech úrovních. Od dělníků, úředníků, studentů až po chartisty i komunisty. To se moc často neopakuje. Řekl bych, že to nebyla revoluce. Dav byl ukázněný, nic nerozbíjel, nikdo se nepral. Každý uskutečňoval svůj sen.

Vladimír Merta

Metodika k výstavě

6/ 17. LISTOPAD 1989 – PRACOVNÍ LIST

Z dobového letáku zjistěte, proč se studenti sešli právě na pražském Albertově a právě 17. listopadu, a napište o tom.

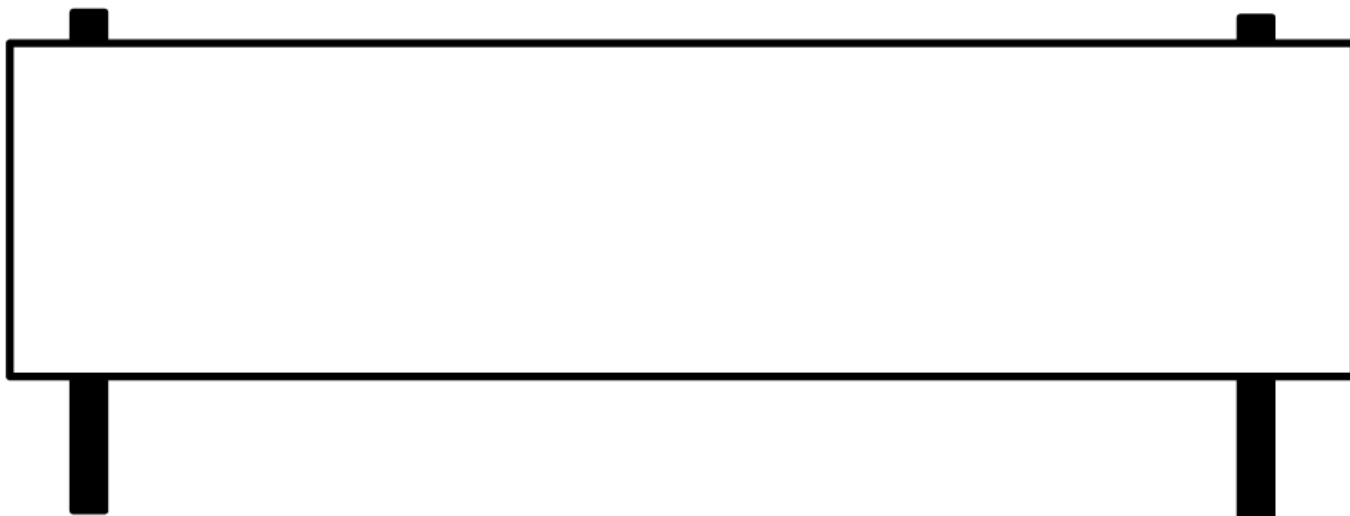
Přemýšlejte o tom, co studentské protesty v roce 1939 a 1989 spojovalo. V čem se naopak lišily?

SHODY

ROZDÍLY

Uvažujte, jaký text byste napsali na transparent, se kterým byste se 17. listopadu vydali na Albertov. Na internetu vyhledejte dobové fotografie a své nápady porovnejte se skutečností.

MŮJ TRANSPARENT

Na základě vzpomínek pamětníků napište krátký novinový článek / zprávu na Twitter / vlog pojednávající o událostech na Národní třídě 17. listopadu 1989. Oddělte fakta, hodnocení a emoce pamětníků.

„Pojďte s námi!“ Lidé v tramvajích seděli, jako by je to nezajímalo. Pak najednou jeden člověk vyskočil, roztáhl dveře tramvaje a vystoupil. Z dalších tramvají lidé taky vystoupili. Bylo to jako z filmu a to jsem si říkal, že je konec komunismu. [...] To byla taková euforie, kterou člověk zažije jednou za život.

Pamětník Václav Hurt

Sem tam kleště, z nichž se ozývá pláč, hysterický řev, rány i štěkot psů, vypustí další zdecimované šťastlivce. Je mi zle. Paní středního věku, zhroucená opodál na lavičce, je na tom obdobně; drží se přitom za břicho a zvrací. Upadám do beznaděje a deprese.

Jana Kasalová

Když naběhly červené barety, já byl poměrně blízko, v první druhé linii. Předě mnou srazili kopáním na zem mladou holku. Byl jsem úplně jak ochrnutý, jako všichni ostatní, ale stejně si to člověk nepřestane vyčítat. Ležela na zemi a ti samí lidé, co ji zkopali, ji pak odvedli, asi do autobusu, a transportéry s těmi radlicemi vepředu pak znovu začaly najíždět, svištěly obušky.

Pavel Žáček

Během celého zásahu byly bity přední řady pendreků po hlavách a náhodně vybraní jedinci vtahováni do policejního kordonu. Tlak se během krátké doby stal životu nebezpečný. Šířil se zmatek a panika. Byla nám ponechána jediná možnost: uniknout z tohoto kotle po straně připravenou uličkou z příslušníků výsadkových jednotek, tzv. červených baretů, a policistů mnohem starších než ti kluci se štíty. Červené barety odváděly chladnou profesionální práci, policisté rozdávali rány do hlavy, do ledvin s nepřičetností, kterou nikdo nechápal. Byli jsme svědky otřesných výjevů zuřivosti. Z prchajícího mláceného zástupu si vybírali oběti, které i po sražení na zem systematicky bili a kopali. Naší jedinou obranou byly zvednuté holé ruce a volání „Prosíme, nebijte nás!“

vzpomínka přímého účastníka, studenta ČVUT

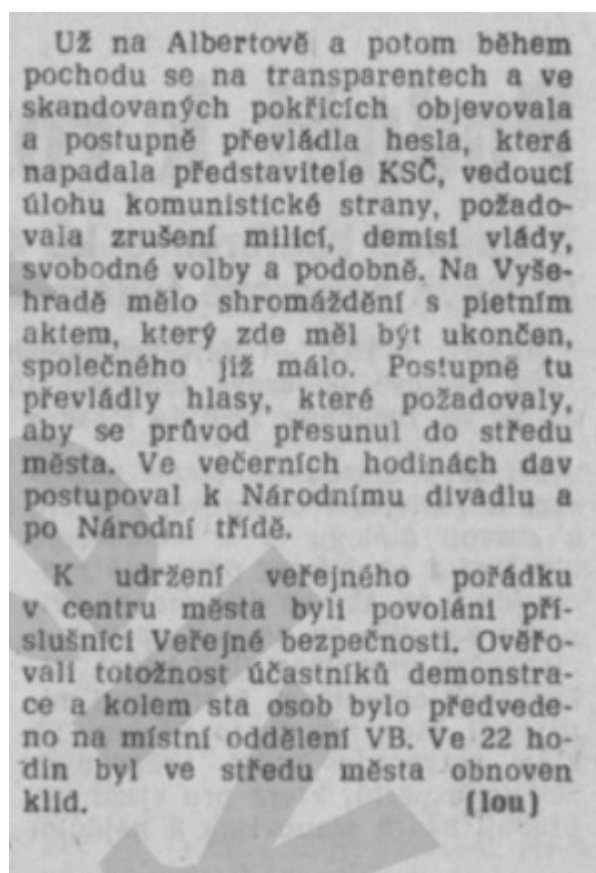
Listopad 1989 byl jedinečný důkaz síly malého národa. Potkaly se sny jednotlivců a také schopnosti je uskutečnit, a to na všech úrovních. Od dělníků, úředníků, studentů až po chartisty i komunisty. To se moc často neopakuje. Řekl bych, že to nebyla revoluce. Dav byl ukázněný, nic nerozbíjel, nikdo se nepral. Každý uskutečňoval svůj sen.

Vladimír Merta

Studenti a herci bezprostředně po zásahu na Národní třídě 17. listopadu 1989 převzali zodpovědnost a stali se pro tuto zvláštní chvíli skutečnou elitou činu. Jejich odvážné vystoupení dalo protestu přes noc celonárodní strukturu, organizační síť i mimořádně silný étos obrany dětí – univerzitní fakulty a divadla jsou najednou svobodným územím.

Jan Urban

Jak o událostech na Národní třídě referoval deník KSČ Rudé právo? Odpovídá text v novinách skutečným událostem na Národní třídě?

Zdroj: 17. listopadu, Rudé právo 18/11/1989, s. 1

Metodika k výstavě

7/ ZPĚT DO EVROPY – PRACOVNÍ LIST

Provolání „Zpět do Evropy“ patřilo po pádu komunismu mezi nejčastější hesla. Vysvětlete, ODKUD a KAM se Češi měli vracet.

Jaký význam přikládáte motivu opřené žebříku?

Jaká přání mohli mít Češi po pádu komunistického režimu? Zapište to v bodech. Ze všech vypsanych skutečností podtrhněte jednu, po které zřejmě podle vás toužili nejvíce.

Zjistěte, jak konkrétní lidé ve vašem okolí návrat do Evropy hodnotí dnes.

Metodika k výstavě

8/ REŽIM SE MĚNÍ ZA POCHODU – INFORMAČNÍ TEXT

Informační text

Bezprostředně po dramatických událostech 17. listopadu zůstávalo Václavské náměstí místem zásadních historických událostí. Počet občanů protestujících právě v těchto historických místech proti komunistické moci brzy přesáhl 100 tisíc, v závěru demonstrací se dokonce zdvojnásobil. Improvizovanou tribunou pro řečníky a zpěváky se stal balkon budovy nakladatelství *Melantrich*. Tady promlouvali ti, kteří na dvacet let zmizeli z očí veřejnosti – dramatik Václav Havel, symbol socialismu s lidskou tváří Alexander Dubček, zpěvačka Marta Kubišová, písničkář Karel Kryl a mnoho dalších.

Pod střechou Občanského fóra, které ve svém programovém prohlášení dávalo jasně najevo, že je otevřeným společenstvím všech lidí dobré vůle, se proto sešlo různorodé spektrum osob s odlišnými a často i protichůdnými názory. Všechny spojovaly zásadní požadavky: odstoupení komunistických funkcionářů odpovědných za sovětskou okupaci, ustavení komise pro vyšetření událostí 17. listopadu, propuštění všech politických vězňů či generální stávka na podporu nevyhnutelných změn.

Evidentní bylo, že se toho musí zúčastnit ti, kdo v minulých letech prokopávali cestu, ať už Charta 77 nebo ty další občanské iniciativy... Koho jsme sehnali během toho víkendu, ten tam prostě přišel. Nebyl čas udělovat mandáty, to byla skutečně jedna velká improvizace...

Vzpomínka Alexandra Vondry

OF bylo sebeobrannou aliancí všech, kdo se rozhodli postavit zkompromitovanému vedení KSČ – spojujícím tmelem této aliance bylo přemýšlení o tom, „koho nechceme.“

Jan Urban

Základním motorem revoluce byli od počátku studenti, kteří na fakultách vysokých škol po celém Československu vytvářeli stávkové výbory, po nocích tiskli prohlášení a letáky, vyráběli plakáty, organizovali protestní shromáždění a happeningy. Tím provokovali komunistické vládcy. Zvláště v prvních dnech vyjížděli do míst, kam se zprávy o událostech v Praze nedostaly a místní lidé byli odkázáni na lživé komunistické zpravodajství v tisku, rozhlasu a televizi. Vysokoškoláci přicházeli vysvětlovat své požadavky a postoje také dělníkům do továren. Mnozí z nich totiž zpočátku viděli ve stávkujících studentech pod tlakem propagandy nedospělé a nezralé děti, které by se měly místo politického vystupování spíše učit.

Studenti bývali tradičně v čele podobných hnutí a jsou vždycky určitým předvojem lepší budoucnosti. Neměli za sebou zkušenost z roku 1968, kdy bylo něco podobného potlačeno, a možná také chtěli napravit to, co se jejich rodičům nepovedlo. Navíc se v těch listopadových dnech ukázali jako zralí lidé, kteří vědí, co chtějí, a umějí toho dosáhnout nenásilnou cestou.

Bohumil Vít Tajovský

Komunistické vedení přijalo opatření pro „odmítnutí nepřátelských snah“ a pro zajištění „plynulé práce, klidu a pořádku“, ale

nakonec se rozhodlo nejít do extrému a nepoužilo proti demonstrantům armádu. Situaci chtěli soudruzi vyřešit „politickými prostředky“, a proto se v pátek 24. listopadu mohlo v ulicích a domácnostech konečně oslavovat. Předsednictvo ÚV KSČ v čele s generálním tajemníkem Miloušem Jakešem totiž podalo demisi. Brzy se však ukázalo, že radost byla předčasná, v novém předsednictvu zůstali zkompromitovaní funkcionáři a jeho složení tak vyvolalo další vlnu odporu. Bylo jasné, že jednání o politických změnách nebudou rychlá a už vůbec ne jednoduchá.

Vrcholem protestů a nejmasovějším shromážděním v našich dějinách se stala demonstrace na Letenské pláni v Praze 25. listopadu, kam přišlo 800 000 lidí! V tuto dobu již probíhala jednání mezi Občanským fórem vedeným Václavem Havlem a zástupci komunistické vlády v čele s jejím předsedou Ladislavem Adamcem. Požadavky stávkujících studentů a OF měla podpořit generální stávka vyhlášená na pondělí 27. listopadu. Ta byla pro další vývoj událostí klíčová. Její úspěch i mimo Prahu potvrdil, že vůli k zásadním společenským změnám už sdílí většina občanů Československa.

Ve středu 29. listopadu z ústavy zmizel článek o vedoucí úloze komunistické strany a během rozhovorů s představiteli moci prosadilo Občanské fórum všechny své zásadní požadavky – účast OF ve vládě, komunisté se zřeknou mocenského monopolu, odsoudí intervenci v roce 1968, budou se distancovat od předchozího vedení strany. V neděli 10. prosince, symbolicky na Den lidských práv, byla jmenována vláda „národního porozumění“, ve které už byli ministři za Občanské fórum. Další radostnou a velmi oslavovanou zprávou se stala demise prezidenta Gustáva Husáka, který byl symbolem dvaceti let normalizace a života pod sovětskou okupací. Euforii veřejnosti ještě posílilo ohlášení kandidatury lídra protikomunistické opozice Václava Havla na prezidenta republiky. Když byl v pátek 29. prosince 1989 ve Federálním shromáždění zvolen, bylo všem jasné, že komunistický režim je definitivně minulostí.

Milí spoluobčané, čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších milionů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají. Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal. Naše země nevzkvétá.

Václav Havel

Obyvatelé sledovali doslova v přímém přenosu prvních polistopadových týdnů či měsíců tolik očekávané změny – otevřely se hranice země na Západ, skončila cenzura, odstupovali nejzkompromitovanější funkcionáři KSČ na centrální, krajské i obecní úrovni a v červnu 1990 mohli lidé konečně svobodně volit poslance do demokratického parlamentu.

Překotný polistopadový vývoj hned zkraje roku 1990 postavil před nové demokratické elity několik základních problémů: *Co udělat s komunistickou stranou a Státní bezpečností? Jakou roli má hrát v novém politickém systému Občanské fórum? Jak transformovat významné státní instituce, právní prostředí a jakou podobu ekonomické reformy zvolit? Co udělat se sovětskými vojáky na našem území a jak se nejrychleji „vrátit do Evropy“? Jakým způsobem uspořádat česko-slovenské vztahy?* Některé se podařilo vyřešit, jiné jen částečně či polovičatě a jsou problémem i po třiceti letech...

Ani na další okamžiky z tehdejších hektických dnů se nedá zapomenout. Mám ty krásné okamžiky stále živě před očima. Havel v krátkých kalhotách kráčí před nastoupenou Hradní stráží na třetím nádvoří Pražského hradu, Havel oznamující vážným hlasem ve svém prvním novoročním projevu, že naše země nevzkvétá. Nebo Dienstbier s Genscherem, jak stříhají dráty železných opon. Byli jsme tehdy plni očekávání, nadšení a šťastni. Lidé byli najednou jiní. K sobě navzájem ohleduplní. Dokázali jsme se mezi sebou bavit jen tak. Bez přetvářky, upřímně. Vzpomínám, jaké to bylo úžasné, když jsme si vyšli na procházku do západního Německa. Najednou jsme tam už mohli. Byla to krásná doba. Děkuji Václavu Havlovi, že jsme ji díky němu mohli prožít...

Vzpomínka Jiřího Kubíka

První hovor na téma odchodu sovětských vojsk proběhl už 19. listopadu s tehdejším premiérem Adamcem... A 28. listopadu jsme už psali dopis Michailu Gorbačovovi. Ten ho přijal podle diplomatické mluvy „s pochopením“, což se později ukázalo jako důležité... Část Sovětů jasně dávala najevo, že nevidí důvod k odchodu z míst, kam už jednou přišli...

Michael Kocáb

Německý a československý ministr zahraničí v pohraničním pásmu u obce Nové Domky u Rozvadova 23. prosince 1989:

Naplňuje se naděje Evropy. Je to veliký okamžik v dějinách našich národů, které jsou spojeny jak dobrými, tak tragickými událostmi. Do nového roku nyní vstupujeme s velikou šancí.

Hans-Dietrich Genscher

Jsem velice rád, že jednou z prvních akcí, kterou ve funkci ministra zahraničních věcí mohu učinit, je symbolické přestřížení nejprve drátů na hranici s Rakouskem a nyní s NSR.

Jiří Dientsbier

Metodika k výstavě

8/ REŽIM SE MĚNÍ ZA POCHODU – PRACOVNÍ LIST

Co se mělo podle vás v nejbližších dnech po listopadových událostech roku 1989 ve státě změnit? Zapište si to ještě před tím, než si budete prohlížet a pročitat plakát. Odhadněte, co zřejmě lidé nejvíc očekávali.

MOJE POSTŘEHY

Teď můžete pracovat s plakátem, zaznamenejte si výrazné společenské a politické změny, o kterých najdete zmínku.

INFORMACE Z PLAKÁTU

Které ze zásadních událostí vám na plakátu chybí?

Zaznamenejte všechny skutečnosti, které způsobily, že právě studenti byli v roce 1989 významným motorem revolučních změn.

Prohlédněte si plakát, který představoval kandidáta na prvního polistopadového prezidenta. Zjistěte, čemu se věnoval před rokem 1989, a vypište skutky, kterými si tuto kandidaturu podle vás tehdy zasloužil.

Opište z plakátu dodnes hojně citovanou větu a zamyslete se nad tím, co tehdy vyjadřovala.

Jak je to s hodnotami, za které se demonstrovalo a které shrnul Václav Havel do této známé věty, podle vás dnes? Zformulujte vlastní názor.

Metodika k výstavě

9/ HAVEL NA HRAD – PRACOVNÍ LIST

Novoroční projev prezidenta ČSSR Václava Havla (Pražský hrad, 1. ledna 1990)

Milí spoluobčané,

čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají. Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal.

Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje. Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dřív než ve většině evropských zemí. [...]

Ale to všechno není stále ještě to hlavní. Nejhorší je, že žijeme ve zkaženém mravním prostředí. Morálně jsme onemocněli, protože jsme si zvykli něco jiného říkat a něco jiného si myslet. Naučili jsme se v nic nevěřit, nevímat si jeden druhého, starat se jen o sebe. Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, poněkud směšné v éře počítačů a kosmických raket. Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní a že zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny, by měly své produkty posílat do škol, dětských internátů a nemocnic, když už je naše zemědělství nemůže zatím nabízet všem. Dosavadní režim – vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou ideologií – ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj. Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah. Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi oblundě velkého, rachotícího a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.

Mluví-li o zkaženém mravním ovzduší, nemluví tím pouze o pánech, kteří jedí ekologicky čistou zeleninu a nedívají se z oken letadel. Mluví o nás všech. Všichni jsme si totiž na totalitní systém zvykli a přijali ho za nezměnitelný fakt a tím ho vlastně udržovali. Jinými slovy: všichni jsme – byť pochopitelně každý v jiné míře – za chod totalitní mašinérie odpovědni, nikdo nejsme jen její obětí, ale všichni jsme zároveň jejími spolutvůrci.

Proč o tom mluvím: bylo by velmi nerozumné chápat smutné dědictví posledních čtyřiceti let jako cosi cizího, co nám odkázal vzdálený příbuzný. Musíme toto dědictví naopak přijmout jako něco, čeho jsme se my sami na sobě dopustili...

Popište na základě textu i vlastních znalostí, v jakém stavu bylo Československo po pádu komunistického režimu.

Koho Václav Havel označuje za viníka tohoto stavu?

K čemu vyzývá? Kterých hodnot a jakých postojů si autor cení?

Na základě četby objasněte pojem „občanská zodpovědnost“.

Která myšlenka z textu vám přijde inspirativní pro život?

Přečtete si úryvek z textu Erika Taberyho. Znovu se vraťte k prezidentskému projevu a zjistěte, zda v něm Havel prokázal státnické postoje. Svou odpověď podepřete argumenty.

Světové dějiny jsou plné politiků, ale je jen málo státníků. Co odlišuje jedny od druhých? Schopnost správně pojmenovat události kolem nás, odvaha, odhodlanost, a především nadání udělat pozitivní rozhodnutí, jež je přežije. Nepochybně stojí za zmínku, že mezi státníky se vždy řadí lidé, kteří bojovali proti zlu či za něčí práva. Lidé, kteří dokázali společnost spojovat, a nikoli ji rozdělovat.

TABERY, Erik: Odkaz Václava Havla. Speciál: Rok bez Václava Havla, Respekt 2012.

Metodika k výstavě

10/ EXIL I. – ODCHODY – INFORMAČNÍ TEXT

Informační text

Lidé emigrují a stávají se emigranty. O exulantech však nelze říci, že „exilují.“ Když už použijeme slovní základ „exil“, řekne se, že lidé „odcházejí do exilu.“ Proč nám tu chybí sloveso? Výraz pro rozhodnutí, pro aktivitu, nikoli jen pro stav. A pak, kde to je, ten exil? Kam se do něj chodí?

Je všude tam, kam lidé odcházejí s nadějí, že se budou moci vrátit domů, nebo odkud se budou moci vracet domů. Zároveň je exil tam, kam odcházejí s nejistotou, nebudou-li nakonec pochováni na hřbitově plném náhrobků s docela cizími jmény. Jen toto obojí je exil. Rozpětí mezi velikou nadějí, snem a svírající nejistotou. Exulant, na rozdíl od emigranta, se zkrátka nemůže vrátit domů, pokud se v jeho vlasti něco podstatného nezmění...

Exil je místo, kde se myslí na domov, kde se pro něj pracuje, kde se pro něj bojuje, a tedy i umírá. Smyslem exilu je domov, ovšem domov jako vzdálená starost, nikoli jako sladká samozřejmost, která je všude kolem. Exil je svým způsobem denní snění o nedostupném domově. Exulant přece nový domov nehledá. To všechno mezi kulisami – v cizí krajině, mezi lidmi mluvícími cizími jazyky. Mezi starostmi o obživu, mezi nevyhnutelnými únavnými spory s ostatními exulanty.

Petr Pithart

Nejvíce lidí odcházelo bezprostředně po únoru 1948, postupem doby uprchlická vlna slábla úměrně tomu, jak komunisté dokázali uzavřít hranice. Nakonec v polovině 50. let se jim to podařilo takřka neprodyšně. Možnost odejít za hranice byla prakticky nulová a podařilo se to jen obzvláště statečným jedincům nebo lidem, kteří znali tamní podmínky nebo měli velké štěstí. Pro období 1948–1968 neexistují přesné statistiky, tudíž se může vycházet jen z dílčích údajů, které jsou uloženy například v archivu bezpečnostních služeb, a z odhadů. Na základě kombinace různých údajů lze odhadovat, že od roku 1948 do 1968 opustilo Československo zhruba 60 tisíc Čechů a Slováků.

Žádná přesná statistika neexistuje. Zejména pro období 1948–1968 se jedná spíše o odhady. Pro období po roce 1968 jsou již k dispozici informace poměrně objektivní. S jistou dávkou tolerance můžeme říct, že během čtyřicetiletého komunistického režimu opustilo republiku na 220 000 lidí.

Hlavním rozdílem je, že exil po roce 1948 byl především politický. Lidé odcházeli s tím, že se venku zapojí do odboje proti komunistickému režimu. Po roce 1968 a v letech následujících nikdo nevěřil tomu, že by komunistický režim v Československu padl, skoro nikdo. Lidé odcházeli proto, že nechtěli žít v totalitním režimu a v nesvobodě, chtěli žít v zemi, kde se budou mít lépe. Odcházeli především z osobních pohnutek. Šlo o exil kulturní a ekonomický a lidé se snažili co nejrychleji splynout s novou společností, která je přijala. Mnozí z nich ani nenavázali kontakt se starší vlnou exulantů z osmačtyřicátého.

Já jsem nechtěl za žádnou cenu odjet, ale nakonec jsem na to musel přistoupit, když začali vyhrožovat, protože jsem chodil

s ročním dítětem na výsledky každé tejdny nebo 14 dní a tam začali vyhrožovat, že ho může přeject auto a já nevím, co všechno že se může stát. Je to taková ta hranice, kdy už člověk je zahnaný do kouta, když zjistí, že to slušně nejde, protože bojovat s takovoule saní nemá cenu asi. To jsem se dozvěděl až pozdějc, že to byla jakási akce Asanace. (...) Chtěli zaplatit za vzdělání a za bůhví co, za všechno možný, co si vymysleli. Jo i za to odebrání občanství.

Miroslav „Skalák“ Skalický

Pokud jde o emigranty, kteří opustili vlast v době diktatur, je nutno zdůraznit, že hlavním ziskem tohoto kroku byla svoboda pohybu, volby a projevu. Život v demokratickém státě byl nejsilnějším faktorem, který ovlivnil rozhodnutí emigrovat. Možnost volby zaměstnání, místa a způsobu bydlení, podnikání, možnost cestování a svobodného projevu vlastního názoru bez nebezpečí perzekuce, to vše byly výhody, jež jsme získali a na které jsme si po počátečních potížích pozvolna zvykli jako na samozřejmost...

Negativní vliv emigrace se projevoval především v procesu osvojování nové řeči, kultury a zvyklostí národa, s nímž jsme spojili svůj další život. Ukázalo se, že stupeň zvládnutí jazyka a jeho jemností, bohatost ústního i písemného vyjadřování a správná výslovnost bez cizího přízvuku jsou jedním z mála objektivních kritérií stupně adaptace emigranta na nové prostředí. Je to dlouhodobý proces vyžadující značné úsilí a silnou motivaci.

Jiří Diamant

V noci z 26. na 27. května 1977 jsme odjeli do Vídně mezinárodním rychlíkem Chopin expres, který jezdíval z Moskvy přes Varšavu a Ostravu. Byli jsme celá rodina – já, Jarka a obě děti. Aby náš odjezd z vlasti neproběhl jen tak hladce, o dramatický moment se postarali pohraničníci na nádraží v Břeclavi. Nad ránem, po celní prohlídce v kupé, těsně před odjezdem vlaku, nastoupili pohraničníci v plné zbroji. Vyhnali nás i s kufry z vagonu a pod samopaly odvedli podél rozjíždějícího se vlaku na strážnici. Důkladně prohledali zavazadla a ukradli dvě knížky z edice Petlice – texty Václava Havla a Jiřího Koláře. Svlékli mě do naha a prohledali, co mohli. Snad by i do hlavy vlezli a v mozku prošťárali každé zákoutí... Pak nám dovolili nasednout do poledního vláčku osobáčku, který s námi prorazil železnou oponu.

Ivan Binar

Metodika k výstavě

10/ EXIL I. – ODCHODY – PRACOVNÍ LIST

Na základě informací z plakátu, ale také vlastních znalostí a úvah vyplňte následující tabulku.

Pojmenujte rozdíl mezi exulantem a emigrantem.	
Zapište důvody, které vedly Čechy k odchodu do exilu.	
Uveďte, co exulanti odchodem získali.	
Zaznamenejte, co exulanti odchodem ztratili.	

Na internetu vyhledejte, kdo byl Ferdinand Peroutka a co byla Rada svobodného Československa.

Pečlivě si prohlédněte dobovou fotografii. Jakou situaci fotograf zachytil?

Kdo jsou fotografovaní muži? Co dělají, co je jejich úkolem?

Zaměřte se na zobrazenou krajinu. Jakými zásahy člověka a z jakých důvodů byla proměněna?

Ve kterých částech Československa byla fotografie pravděpodobně pořízena?

Metodika k výstavě

11/ EXIL II. – NÁVRATY – INFORMAČNÍ TEXT

Informační text

Sami lidé, kteří žijí na Západě, kam odešli dobrovolně, ale ilegálně, označení emigranti neslyší rádi, protože slovo emigrant má trošku pejorativní nádech, a oni sami spíš volí označení exulant jako člověk, který opustil svou vlast z náboženských nebo politických důvodů. Za emigranty bývají označováni spíše lidé, kteří opustili svou vlast proto, aby se jim v zahraničí žilo lépe, řekněme, z ekonomických důvodů.

Jiří Pernes

Naši exulanti nám tento svět představují už tím, že jsou. Na rozdíl od ostatních cizinců, kteří kupodivu neumějí slovo česky, tihle lidé česky umějí, takže jim rozumíme a oni nám. Právě proto je to s nimi těžké: jsou to vlastně cizinci, ale rozumějí nám a my jim. Jsou příliš jiní než my a nás to zneklidňuje. Tak jim raději nedáme ani jméno, které si zaslouží.

Petr Pithart

Exil byl, speciálně v tom českém pojetí, československém pojetí, odchod do zahraničí za účelem věnovat se tam tematice zdejší. Myslím si, že mnoho našich jak krajanů, tak našich lidí, kteří žijí zde, všichni jsou naši, by samozřejmě (o lidech), kteří tam šli bojovat za myšlenky udržení Československa nebo za zachování víry (...), mluvili jako o exilu. Jan Amos Komenský byl vždycky exulant. Nebyl to migrant. (...) Ti lidé, co byli v exilu, se snažili nějakým způsobem podporovat kulturní dění zde.

Jiřina Šiklová

Ze zkušenosti exulantů víme, že vrátit se z mnohaletého exilu je stejně obtížné jako emigrovat. Někteří vůbec nepomýšlí na návrat, jiní střídají český a zahraniční domov a mnozí se vrátili a usadili tady. Mezi nimi je však dost těch, kteří trpí steskem po své „exilové vlasti“ dodnes.

Co znamená návrat do vlasti?

Pochopitelně se nevrátila většina, podstatná část lidí z poúnorového exilu se pádu komunismu nedožila, desítky tisíc někdejších československých občanů z dalších utečeneckých vln si v cizině vybudovaly novou existenci a neměly sílu ani chuť začínat zase znovu. V úvahách o (ne)návratu hrály roli ekonomické, politické i rodinné důvody, a podle všeho také fakt, že vlast (přínejmenším v prvních svobodných letech) zrovna nedávala najevo, že o exulanty stojí.

Adam Drda

Pro mnohé reemigranty ze západních zemí návrat do vlasti (...) znamená zhoršení životní úrovně a změnu životního stylu. Češi tento proces vtipně nazvali „náraz na vlast“. Je nutno si znovu vybudovat zázemí, navázat přerušené příbuzenské, přátelské i kolegiální vztahy (což se často nezdaří) a rozvíjet vztahy nové... Úkol na celý život.

Olga Merlinová

Ten první negativní dojem, který jsem měl okamžitě, byl vizuální. Tady se všude kouřilo z komínů, nebylo vidět z jedné strany ulice na druhou. Země byla hrozně zdevastovaná, všechno bylo šedivé, pošmourné. Všichni mí kamarádi bydleli na stejných místech, k mému obrovskému údivu. Takže můj notes z r. 1968 stále platil! Zároveň v té šedi byla ohromná euforie, která chvíli trvala, dlouho ale nevydržela.

Alexander Tomský

Tíhu toho, co se zde dělo v posledním půlstoletí a co se děje zase v jiném smyslu této transformační fázi, nesou primárně lidé, kteří zde žijí a bydlí, kteří nežijí na druhé straně zeměkoule, u protinožců.

Václav Klaus

Zvlášť po zkušenosti z devadesátých let vůbec nechápu, jakým právem mohl někdo emigrantům vytýkat, že odešli, aby se měli líp. Copak tady v Čechách dělá někdo něco jiného, než že se snaží „jít za lepším“, mít se dobře?

spisovatel Lubomír Martínek, v exilu od roku 1979

V exilu byla ohromná spousta šikovných lidí - techniků, právníků, profesorů - ochotných za poplácání po zádech, za hubičku jít pomáhat, učit, přeškolovat, zavádět technologie... Z vysokých škol mohla úplně klidně zmizet většina neschopných a nevěrohodných normalizačních kariéristů - a mohli je nahradit mezinárodně uznávaní odborníci... Znam několik konkrétních případů lidí, kteří ze Západu spolupracovali s čs. opozicí, a když po roce 1989 přijeli domů, dostali studenou sprchu.

Naši exulanti nám svět představují už tím, že jsou. Na rozdíl od ostatních cizinců, kteří kupodivu neumějí slovo česky, tihle lidé česky umějí, takže jim rozumíme a oni nám. Právě proto je to s nimi těžké: jsou to vlastně cizinci, ale rozumějí nám a my jim. Jsou příliš jiní než my a nás to zneklidňuje. Tak jim raději nedáme ani jméno, které si zaslouží.

Petr Pithart

Metodika k výstavě

11/ EXIL II. – NÁVRATY – PRACOVNÍ LIST

Zjistěte na plakátě, čemu se oba politici na fotografii právě věnují. Do bublin napište dle vlastní fantazie, co si mohli v tomto zlomovém historickém okamžiku říkat.

H. D. Genscher:

Jiří Dienstbier:

Prohlédněte si revoluční plakát s motivem zdi s opadanou omítkou. Přečtěte si vzpomínku Alexandra Tomského a pokuste se s její pomocí poselství plakátu osvětlit.

Využijte veškeré informace z plakátu, přidejte k tomu vlastní znalosti či úvahy a doplňte odpovědi na otázky v tabulce.

<p>Jaké důvody vedly české emigranty k tomu, aby se po listopadu 1989 vrátili natrvalo zpět do vlasti?</p>	
<p>Co pro ně bylo po návratu pravděpodobně nejtěžší?</p>	
<p>Jaké důvody vedly české emigranty k tomu, aby se po listopadu 1989 natrvalo nevrátili?</p>	
<p>Můžete pojmenovat příčiny rozladění mnohých z nich?</p>	

Metodika k výstavě

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA A INTERNETOVÉ ZDROJE

SUK, Jiří; CUHRA, Jaroslav; KOUDELKA, František: *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985–1989*, Praha 1999

VYKOUKAL, Jiří; LITERA, Bohuslav; TEJCHMAN, Miroslav: *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha 2000

BLAŽEK, Petr; LAUBE, Roman; POSPÍŠIL, Filip: *Lennonova zed' v Praze + CD*, Praha 2006

EMMERT, František: *Průvodce českými dějinami 20. století*, Brno 2012

Hvíždala, Karel: *Výslech revolucionářů z roku '89*. Praha 2000

Otáhal, Milan: *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha 1999

Suk, Jiří: *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu*. Praha 1999.

Suk, Jiří: *Občanské fórum, listopad–prosinec 1989*. 1. Díl – události. Brno 1997. 2. Díl – dokumenty, Brno 1998.

Suk, Jiří: *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize*. Praha 2003.

Jan Urban „Ztracená šance – Československo 1990–1992“, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ztracena-sance-ceskoslovensko-1990-1992/>

<http://www.89.usd.cas.cz> – internetové stránky k pádu komunismu v Československu (ÚSD)

<http://www.totalita.cz>

<http://www.nezapomente.cz/>

<http://www.moderni-dejiny.cz/>

www.spolesnost89.cz

www.totalita.cz

www.ustrcr.cz

<http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/palachuvtyden>